

ΤΑ ΣΧΟΛΙΚΑ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΑ ΤΟΥ ΗΡΟΔΟΤΟΥ ΣΤΗ ΜΕΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Προοίμιο του Συνεδρίου

Με αφορμή το ετήσιο συνέδριο της Πανελλήνιας Ένωσης Φιλολόγων στην Καβάλα (9-11 Νοεμβρίου 2017) θα επιχειρήσουμε μια σύντομη αναδρομή στα σχολικά εγχειρίδια, που χρησιμοποιήθηκαν για τη διδασκαλία του Ηροδότου στη Μέση Εκπαίδευση από το 1940 ως σήμερα. Βέβαια, το έργο του Αλικαρνασσέως ιστορικού διδασκόταν και παλαιότερα, γιατί, ως γνωστικό αντικείμενο, αποτελούσε επιτομή του αρχαίου κόσμου και, συγχρόνως, επισκόπηση της αρχαιότητας, με κύριο θέμα τη σύγκρουση Ελλήνων και Περσών, που εκφράζεται ως αντίθεση Ευρώπης και Ασίας, ελληνικού και ασιατικού πνεύματος.

Για τη διδασκαλία του Ηροδότου, από το πρωτότυπο, και, πολύ αργότερα, από μετάφραση, εκδόθηκαν διάφορα εγχειρίδια, των οποίων τη σύνταξη ανέλαβε ο *Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων*, που ιδρύθηκε το 1937 και μετονομάστηκε στη δεκαετία του 1960 σε *Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων* (Ο.Ε.Δ.Β.). Τα εγχειρίδια προορίζονταν για τη διδασκαλία του ηροδότειου έργου, κυρίως στις πρώτες τάξεις του Γυμνασίου, κατέχοντας, όμως, μικρότερη έκταση στο ωρολόγιο πρόγραμμα, έναντι των άλλων ιστορικών: του Θουκυδίδη (*Πλαταιικά* ή *Λεσβιακά*, Δ' τάξη, *Δημηγορίες Πλαταιέων και Θηβαίων*, Ε' τάξη, *Περικλέους Επιτάφιος*, Στ' τάξη) και του Ξενοφώντα (*Κύρου Ανάβασις* και *Ελληνικά*), στη Β' τάξη (βλ. άρθρο μου: *Φιλολογική* 132 (2015) σ.σ. 7-9).

Συγκεκριμένα, το πρώτο εγχειρίδιο που κυκλοφόρησε το 1940 είναι του εκπαιδευτικού λειτουργού Κυριάκου Κοσμά με τίτλο: *Εκλογαί εκ των Ιστοριών του Ηροδότου, διά την Δ' τάξιν*. Του βιβλίου αυτού

έγιναν πολλές ανατυπώσεις, δεδομένου ότι χρησιμοποιήθηκε μέχρι το 1974. Από το 1950 και μετά διδασκόταν στην Γ΄ τάξη του Γυμνασίου, *Ηροδότου Ιστορίαι (Εκλογαί)*, ενσωματωμένο, σε ενιαίο εγχειρίδιο, με την *Αλεξάνδρου Ανάθασιν του Αρριανού, (Εκλογαί)*, του Βίκτωρος Δ. Κρητικού.

Το εγχειρίδιο αυτό, που διδάχθηκα ως μαθητής και το δίδαξα αργότερα ως καθηγητής, περιείχε σύντομη εισαγωγή για το βίο και το ιστορικό έργο του Ηροδότου, εκτενή αποσπάσματα, στο Α΄ μέρος, από εφτά βιβλία του ιστορικού (πλην του 4^{ου} και του 9^{ου}), ενώ, στο Β΄ μέρος, έδινε επαρκή στοιχεία I. για τη Γραμματική της ιωνικής διαλέκτου και τις κυριότερες διαφορές της από την αττική και II. Ερμηνευτικές σημειώσεις, τοπογραφικούς πίνακες, εικόνες και χάρτες.

Λόγω, όμως, του περιορισμένου χρόνου διδασκαλίας (δίμηνο Δεκεμβρίου – Ιανουαρίου) διδάσκονταν, μόνο, λίγα κεφάλαια, κυρίως από το Α΄ βιβλίο (*Κροίσος και Σόλων – Κύρος και Κροίσος*) και, κατά περίπτωση, από το Ζ΄ (*Τιμητικά επιγράμματα εις τους πεσόντας*) και το Η΄ (*Οι Πέρσαι εις την Αττικήν – Πυρπόλησις της Ακροπόλεως*).

Το 1964, με την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση και τη συνακόλουθη εισαγωγή της αρχαίας ελληνικής γραμματείας, από μετάφραση, στο Γυμνάσιο, διδάχθηκε από το 1964-1967, στην Α΄ τάξη, το εγχειρίδιο *Ηροδότου. Οι περσικοί πόλεμοι V-IX. Επιλογή κειμένου, μετάφραση με σημειώσεις* των Γιάννη Βλαχογιάννη και Κυριάκου Κοσμά (επιμελητής εκδόσεως Β. Σφυρόερας). Το βιβλίο περιείχε συνοπτική εισαγωγή και προλεγόμενα, επιλογή κειμένων – πρωτότυπο στη μία σελίδα και μετάφραση στην άλλη, σημειώσεις και χάρτες. Ειρήσθω εν παρόδω, στην πρώτη εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1964, τα σχολικά βιβλία

του μαθητή, με αποσπάσματα από ιστορικούς συγγραφείς και ρήτορες, παρέθεταν το πρωτότυπο κείμενο και την αντίστοιχη μετάφραση σε αντικριστές σελίδες. Στη μεταπολίτευση, όμως, αφαιρέθηκε το αρχαίο κείμενο, για λόγους καθαρά οικονομικούς, - όπως πολλοί πιστεύουν ότι συνέβη και με την καθιέρωση του μονοτονικού, ως απαίτηση των κρατιών εκδοτικών οίκων -, ενώ, η προβαλλόμενη από το Υπουργείο Παιδείας αιτιολογία ήταν να μην παρασύρονται οι διδάσκοντες από το πρωτότυπο εις βάρος του μεταφρασμένου, που ήταν και το αντικείμενο της διδασκαλίας.

Παράλληλα, το 1968 εκδόθηκε το εγχειρίδιο των εκπαιδευτικών Γρηγορίου Οικονομάκου και Αγησιλάου Περιστεράκι, *Εκλογαί εκ των Ιστοριών του Ηροδότου (Εισαγωγή, μετάφρασις, περιλήψεις)*. Η μετάφραση στην καθαρεύουσα έγινε από τους δύο συγγραφείς, ενώ η απόδοση των επιγραμμάτων από τον Παύλο Ξιφαρά. Το βιβλίο, που χρησιμοποιήθηκε μέχρι το 1975, περιελάμβανε αποσπάσματα και από τα εννέα βιβλία, χωρίς, όμως, ερμηνευτικές σημειώσεις.

Από το 1975 ως το 1982, με την εισαγωγή της διδασκαλίας, εξολοκλήρου της αρχαίας ελληνικής γραμματείας, από μετάφραση, στο Γυμνάσιο, εκδόθηκε το βιβλίο του Ακαδημαϊκού Άγγελου Βλάχου, για την Α' τάξη, *Ηροδότου Ιστορία (Εκλογές)*, Εισαγωγή – μετάφραση στη δημοτική, και επιλογή αποσπασμάτων, από όλο το ηροδότειο έργο, από τον Επόπτη Μ.Ε. Γ. Ζευγώλη. Το εγχειρίδιο αυτό συμπληρώθηκε, λίγο αργότερα, από το αντίστοιχο του Γενικού Επιθεωρητή Ιγνάτιου Μ. Σακαλή, με τίτλο, *Ηροδότου Ιστορία – εισαγωγή – μετάφραση – σχόλια*. Ένα βιβλίο, με καλαίσθητο εξώφυλλο και την κεφαλαιογράμματα επιγραφή *ΗΡΟΔΟΤΟΥ ΑΛΙΚΑΡΝΗΣΣΕΟΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΑΠΟΔΕΞΙΣ* και εξαίρετο

εικαστικό υλικό, που περιείχε, μετά από κατατοπιστική εισαγωγή, διεξοδικά αποσπάσματα του ιστορικού, σε δύο μέρη: στο πρώτο μέρος, από τα βιβλία Α-Δ και στο δεύτερο από τα βιβλία Ε-Θ. Το εγχειρίδιο διδάχθηκε στην Α΄ τάξη, με συρρίκνωση της διδακτέας ύλης (προβλεπόμενες 12-14 διδακτικές ώρες αντί των 45), λόγω της επαναφοράς της διδασκαλίας της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας από το πρωτότυπο, από το σχολικό έτος 1993-'94 (βλ. Σοφοκλή Σ. Μαρκιανού. *Η διδασκαλία των Ιστοριών του Ηροδότου, Σχολή Ι.Μ. Παναγιωτόπουλου, Αθήνα 1994*).

Με την αλλαγή, από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (Π.Ι.), των Αναλυτικών Προγραμμάτων, το 2000, κυκλοφόρησε το διδακτικό βιβλίο του Ηλία Σ. Σπυρόπουλου, - Συμβούλου του Π.Ι., που ασχολήθηκε ιδιαίτερα με τον Ηρόδοτο -, με τον τίτλο: *ΗΡΟΔΟΤΟΥ, Ιστορίες*, (Συντονιστής Κ. Μπαλάσκας), για τη Β΄ Γυμνασίου.

Το πολυσέλιδο βιβλίο (270 σελίδες), με εξαίρεση εικονογράφηση, περιελάμβανε εμπειριστατωμένη εισαγωγή και περιεχόμενο διαρθρωμένο σε τρία μέρη (Οι Περσικοί πόλεμοι – ο ιστορικός Ηρόδοτος, Χώρες και λαοί – Ο περιηγητής Ηρόδοτος, Νουβέλες και ανέκδοτα – Ο λογοτέχνης Ηρόδοτος) και 20 ενότητες. Κάθε ενότητα, με διευκρινιστικούς πλαγιότιτλους, συνοδευόταν, α. από ερμηνευτικές σημειώσεις, β. παράλληλα κείμενα, γ. θέματα για μελέτη – ερωτήσεις, πλαισιωμένα όλα περίτεχνα με χάρτες και αγγειογραφίες.

Τέλος, με την αλλαγή των Αναλυτικών Προγραμμάτων και τη συγγραφή νέων διδακτικών βιβλίων, από το Π.Ι., το 2006, εκδόθηκε το βιβλίο της φιλόλογου Ζωής Σπανάκου, *Αρχαία Ελληνικά (μτφρ.), Ηροδότου Ιστορίες, Α΄ Γυμνασίου, Μετάφραση: Ηλίας Σ. Σπυρόπουλος*

(Στη συγγραφή του πρώτου μέρους συμμετείχε και ο Ιωάννης Σ. Πανούσης, Σχολικός Σύμβουλος), που ήδη είναι εν ισχύ και διδάσκεται, στην Α΄ Γυμνασίου, μετά την *Οδύσσεια* του Ομήρου, σε 20 διδακτικές ώρες. Περιλαμβάνει εισαγωγή για τον Ηρόδοτο και το έργο του, χρονολογικό πίνακα, διάγραμμα Ιστορίας, και, σε 17 ενότητες, αποσπάσματα κειμένων από όλα τα βιβλία του Ηροδότου, σχόλια (γλωσσικά, πραγματολογικά, ερμηνευτικά), θεματικά κέντρα, πλαγιότιτλους, ερωτήσεις, διαθεματικές εργασίες, παράλληλα κείμενα, φράσεις από το πρωτότυπο, σε ορισμένες ενότητες, και ευρετήριο, στο τέλος του βιβλίου, για τη διευκόλυνση της ορολογίας.

Παράλληλα, το βιβλίο του μαθητή συνοδεύεται από το αντίστοιχο του εκπαιδευτικού, όπου εμπεριέχονται ενδεικτικός προγραμματισμός διδασκαλίας και, σε κάθε ενότητα, προτεινόμενοι στόχοι, θεματικοί πυρήνες, επισημάνσεις – διδακτικές οδηγίες, συμπληρωματικά σχόλια, παράλληλα κείμενα, άξονες απάντησης, βιβλιογραφικά αναγνώσματα. Περιλαμβάνονται, επίσης, δύο παραδείγματα διδακτικής αξιοποίησης (σχέδια μαθήματος) καθώς και ενδεικτική βιβλιογραφία.

Στο πλαίσιο της διδασκαλίας του Ηροδότου, από το πρωτότυπο και από μετάφραση, μόνο για το Γυμνάσιο, απουσιάζει παντελώς η διδασκαλία του στο Λύκειο, με εξαίρεση ένα κεφάλαιο, παλαιότερα, στην Γ΄ Λυκείου. Συγκεκριμένα, στο *Ανθολόγιο Αρχαίων Ελλήνων Συγγραφέων* (Γ΄ τάξη Λυκείου, 1982) είχε ανθολογηθεί, στην ενότητα *Ιστοριογραφία*, ένα απόσπασμα, στο πρωτότυπο, από το Ζ΄ βιβλίο (§133-136), αναφερόμενο στο σπαρτιατικό πατριωτικό ήθος, που συνοδευόταν από ερμηνευτικές παρατηρήσεις, θέματα για συζήτηση

και συγκριτική εξέταση με το ψήφισμα του Δημόφαντου (*Ανδοκίδη, Περί των μυστηρίων, §96-98*).

Οίκοθεν νοείται, η διδασκαλία του Ηροδότου στο Γυμνάσιο και δη στην Α΄ τάξη, πρέπει να συνδυάζεται με την αξιοποίηση του διαταξικού βιβλίου *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας των Αν. Στέφου, Εμ. Στεργιούλη, Γεωργίας Χαριτίδου* (σ.σ. 111-116) καθώς και με βιβλίο της *Αρχαίας Ιστορίας* της Α΄ τάξης, ιδιαίτερα με το κεφάλαιο των περσικών πολέμων, μολονότι είναι αρκετά περιληπτικό (σ.σ. 57-62), με εξαιρετικά ελλειπτικές αναφορές σε μείζονα ιστορικά γεγονότα (π.χ. ναυμαχία της Σαλαμίνας).

Ευκαίιο, τέλος, θα ήταν να δινόταν στους μαθητές όλο το έργο του Ηροδότου ή τουλάχιστο τα βιβλία Στ΄ - Θ΄, σε μετάφραση, - σκέψη που είχε διατυπωθεί και παλαιότερα για τα Ομηρικά έπη -, για να μπορούν με άνεση οι μαθητές να μελετήσουν το περιεχόμενό τους και να συναγάγουν λυσιτελή συμπεράσματα.

Αναστάσιος Αγγ. Στέφος, δ.φ.

πρ. Πρόεδρος της Π.Ε.Φ.